

# نگاهی به تغییر واحد پول ملی دلایل و پیامدها

اشرف السادات میری



اصولا در شرایط تورم شدید، یعنی زمانی که اقتصاد در لبه پرتگاه قرار می‌گیرد و قیمت‌ها با سرعت زیاد و بی‌تناسب سیر صعودی دارند، روابط عادی اقتصاد مختل می‌شود و افکار به سمت عدم اطمینان نسبت به آینده اقتصاد سوق پیدا می‌نماید. در این شرایط، قیمت‌ها آنقدر صعود می‌کنند که تولیدکنندگان نمی‌دانند چه قیمتی را از مصرف‌کنندگان دریافت کنند. پس به تدریج وظیفه پول به عنوان وسیله مبادله از بین می‌رود و مردم حس اعتماد خود را به پول از دست می‌دهند. در این شرایط، پول کشور حکم پول سوزان را پیدا می‌کند و سیاستگذاران به فکر تغییر واحد پول ملی می‌افتند تا از سایر عواقب منفی ناشی از سرعت شدید تورم یا همان ابر تورم، جلوگیری نمایند.<sup>(۱)</sup>

## ابر تورم و راه مقابله با آن

ابر تورم، عبارت است از تورم بسیار سریع فراتر از سالانه ۱۰۰ درصد. معمولا وقتی دولت‌ها دارای کسری بودجه بسیار بالایی هستند، پول پر قدرت بیشتری را چاپ می‌کنند که منجر به تورم فزاینده می‌شود. دولت‌ها با چاپ پول و مردم با سعی در کاهش میزان نگهداری آن، در بدست آوردن کالای بیشتر رقابت می‌کنند. بدین ترتیب، شرایط تورم شدید فراهم می‌گردد و سرانجام، اقتصاد دچار ابر تورم خواهد بود.

## نمونه‌هایی از ابر تورم در کشورهای جهان

به عنوان مثال، در ابر تورم سال‌های ۲۳-۱۹۲۲ آلمان، میانگین تورم ماهانه ۳۲۲ درصد بود. در ماه اکتبر سال ۱۹۲۳ درست پیش از پایان ابر تورم، قیمت‌ها در این کشور ۲۹۰۰۰ درصد افزایش یافت، یعنی اگر در اول ماه کالا به ارزش یک مارک معامله می‌شد، در آخر ماه، همان کالا به ارزش ۲۹۰ مارک معامله می‌شد.

«کینز» در توصیفی استادانه در خصوص ابر تورم در استرالیای پس از جنگ جهانی اول، می‌گوید: مردم دو لیوان آبجو را با هم سفارش می‌دادند، زیرا سرعت گرم شدن آبجو، کمتر از سرعت افزایش قیمت آن بود! یکی از داستان‌هایی هم که در این خصوص نقل می‌شود، داستان زنی است که پول خود را در داخل سبدهی حمل می‌کند و هنگامی که برای رفع خستگی لحظه‌ای سید را به زمین می‌گذارد، ناگهان سید را می‌دزدند و پول‌ها باقی می‌ماند!

در اتریش طی سال‌های ۲۳-۱۹۲۲ میزان تورم ماهانه ۸۰ درصد افزایش می‌یافت. این افزایش خارق‌العاده تورم، تقاضای واقعی پول را به شدت کاهش داد و تقاضای کالاها را بالا برد. مطالعات «گگان» در این خصوص بیان می‌کند که وقتی ابر تورم اتفاق می‌افتد، مردم توجه بیشتری به مدیریت پول مبذول می‌دارند و پول با سرعت بیشتری خرج می‌شود. در واقع، پول همانند سبب زمینی داغ در کف دست است<sup>(۲)</sup> و هر کسی می‌خواهد آن را زودتر به دیگری انتقال دهد و در نتیجه، سرعت گردش پول بسیار شدید می‌شود.

لذا در شرایط ابر تورم، مشکلات ناشی از روند بسیار سریع رشد قیمت‌ها، عدم ثبات در معاملات، نیاز به حجم قابل توجه اسکناس برای معاملات کوچک، بی‌ارزش شدن پول و ... سیاستگذاران اقتصادی را وادار می‌کند تا به فکر تغییر واحد پول ملی کشور باشند، تا از سایر عواقب ناشی از کاهش ارزش پول کشور جلوگیری نمایند، چرا که در صورت تداوم این وضع، هیچ کس به آینده اقتصاد اعتماد ندارد و وظیفه پول به عنوان وسیله مبادله و ذخیره ارزش از بین می‌رود و مردم به فکر احتکار کالا می‌افتند. در نهایت، پس انداز و میل به آن در اقتصاد کاهش می‌یابد. در واقع، در چنین شرایطی، دولت‌ها به عدم توانایی سیاسی و

طرح حذف صفر از پول ملی اگر به طور صحیح و در چارچوب یک سلسله اصلاحات مهم اقتصادی انجام شود، تورم را مهار می‌کند.



زنی که پول هایش را دور ریختند و سیدش را دزدیدند!

اقتصادی‌شان در بهبود وضع موجود اعتراف می‌کنند و واحد پول ملی کشور را تغییر می‌دهند.

## تورم ملایم

تورم ملایم، به پدیده افزایش سه تا چهار درصدی سطح عمومی قیمت‌ها در سال گفته می‌شود. بسیاری از اقتصاددانان معتقدند که تورم ملایم، برای اقتصاد مفید است، چرا که سود سرمایه‌گذاران را افزایش می‌دهد و افزایش سرمایه‌گذاری را به دنبال دارد و در واقع، توسعه اقتصادی را به همراه می‌آورد. البته تورم ملایم ثابت نمی‌ماند، بلکه در اقتصادهای در حال توسعه رفته رفته رشد می‌کند و به سطح بالاتری می‌رسد. رشد تورم حتی در سطح ملایم نیز مشکلات ناشی از مبادلات با پول ملی و افزایش هزینه‌های ناشی از آن و افزایش هزینه ناشی از نشر اسکناس و ... را به دنبال دارد.

## بررسی وضعیت ایران

در ایران، رشد شاخص قیمت‌ها طی سه دهه گذشته قابل توجه بوده است. با این حال، مطالعه روند تورم طی سال‌های گذشته با توجه به مشکلات ساختاری کشور همراه با جنگ و تحریم اقتصادی، تایید کننده این موضوع است که بالاترین نرخ تورم تجربه شده در اقتصاد کشور، حدود ۵۰ درصد و مربوط به سال ۷۴ است. پس از این مرحله، با اتخاذ سیاست‌های ضد تورمی و کنترل نقدینگی، تورم لجام گسیخته در کشور کنترل شد، به گونه‌ای که طی دو سال، نرخ تورم به ترتیب ۱۵ و ۱۲ درصدی در کشور تجربه شده است. علاوه بر این، سرعت گردش پول نیز طی سال‌های گذشته در کشور ثابت بوده و نشانی از رشد سریع ندارد. بنابراین، کشور ایران از یک تورم معتدل و میانه برخوردار است که به هیچ وجه قابل مقایسه با ابر تورم نمی‌باشد. لذا تغییر واحد پول ملی - هر ریال جدید معادل ۱۰۰۰ ریال قدیم و اعطای ارزش ده برابری به ریال - با توجه به شرایط تورمی و اقتصاد کشور، ضروری نیست و توصیه نیز نمی‌شود.

## معضلات تداوم تورم در ایران از ناحیه واحد پول ملی

شایان توجه است که تداوم تورم در اقتصاد ایران، از لحاظ مبادله با اسکناس‌های موجود، معضلات متعددی به شرح زیر را به وجود آورده است:

\* کاهش سرعت مبادلات تجاری و بانکی، که افزایش هزینه‌های مبادله و کاهش حجم فعالیت‌های اقتصادی را به دنبال داشته است.

\* گسترش بی‌رویه چک‌های مسافرتی و بانکی که مبادله متعدد آن‌ها به عنوان جایگزینی برای پول، در شاخص‌های رسمی برآورد نقدینگی به طور کامل لحاظ نشده، اما از مصادیق گسترش نقدینگی است و قابلیت

کنترل سیاستگذار پولی را در برنامه ریزی در خصوص متغیرهای اقتصادی کاهش می‌دهد.

\* افزایش هزینه‌های انتشار اسکناس به واسطه افزایش تعداد قطعات مورد نیاز.

\* فرسودگی قابل ملاحظه آنها به واسطه شمارش مکرر و نیاز به انتشار اسکناس‌های جدید.

\* نیاز گسترده به چک‌های بانکی برای انجام معاملات و ضرورت مراجعه مکرر مردم به بانک‌ها.

\* کاهش مبادلات نقدی و گسترش استفاده از چک و تشدید سوء استفاده از آن.

## راهکارهایی برای کاهش آثار سوء ادامه تورم از ناحیه واحد پول ملی

با توجه به ملاحظات فوق، مشکلات مترتب بر استفاده از واحد پول فعلی انکار ناپذیر است، اما ثبات نسبی اقتصاد و کاهش قابل توجه تورم از برنامه سوم توسعه تاکنون، موضوع تغییر واحد پول ملی را با تردید جدی مواجه ساخته است و امکان رفع بسیاری از این مشکلات از طریق ابزارهایی جز

کاهش ارزش پول ملی امکان پذیر است. اساساً راهکارهای زیادی برای جلوگیری از آثار سوء تورم بر مبادلات از ناحیه واحد پول ملی وجود دارد تا علاوه بر کاهش هزینه‌ها و مشکلات مذکور، از اثرات سیاسی و روانی ناشی از تغییر واحد پول ملی نیز احتراز شود. در زیر به برخی از اهم این موارد اشاره می‌شود:

**(۱) تغییر ترتیبات تجاری:** این امکان وجود دارد که با استفاده از قوانین و مقررات، نحوه مبادلات تغییر یابد و مبادلات مالی بالاتر از میزان مشخصی، منحصر از طریق بانک‌ها انجام شود. به عبارت دیگر، چنانچه افراد به هنگام خرید و فروش کالاها یا خدمات گران‌قیمت، صرفاً از طریق بانک اقدام نمایند، از پرداخت و دریافت فیزیکی پول جلوگیری می‌شود. این امر در جای خود مخاطرات ناشی از پولشویی را نیز تا حد زیادی کاهش می‌دهد.

**(۲) توسعه ابزارهای بانکداری الکترونیک:** در زیر به برخی از مهمترین ابزارهای بانکداری الکترونیک اشاره می‌شود:

\* **کیف پول الکترونیکی:** کیف پول‌های الکترونیکی یا کارت‌های هوشمند، مبلغ معینی را در خود نگه می‌دارند و قابل شارژ هستند. چک الکترونیکی به محض معامله، حساب خریدار را در بانک بدهکار و حساب فروشنده را بستانکار می‌نماید و بدین ترتیب، از رد و بدل شدن اسکناس و فرسودگی ناشی از آن جلوگیری می‌شود.

\* **کارت‌های اعتباری:** این کارت‌ها، سطحی از اعتبار را برای دارنده آن دربر دارند و افراد تا سطح معینی که موقع دریافت کارت تعیین می‌شود، می‌توانند مبادلات خود را از طریق آن انجام دهند.

\* **کارت‌های هزینه:** این نوع کارت‌ها، به نوعی در برگیرنده میزان اعتبار هستند و دارنده آنها با استفاده از آن‌ها، هزینه‌های خود را انجام می‌دهد و در پایان ماه با بانک تسویه حساب می‌کند، بدون اینکه هیچ اسکناسی رد و بدل شود.

\* **پول الکترونیکی:** پول الکترونیکی هم ارزش پول ذخیره شده‌ای است که به صورت دیجیتال نگهداری می‌شود و برای پرداخت‌های آنی در معاملات قابل دسترسی است. در این سیستم، افراد با انتقال یک عدد از رایانه‌ای به رایانه‌ای دیگر، هزینه خرید کالا و یا خدمت خریداری شده خودشان را پرداخت می‌کنند.

**(۳) چاپ اسکناس‌های درشت:** در شرایط حاضر، با گسترش قابل ملاحظه چک‌های بانکی و مسافرتی در سیستم بانکی روبرو هستیم. ایجاد قطعات بزرگ‌تر اسکناس مانند ۵۰۰۰۰ ریالی یا ۱۰۰۰۰۰ ریالی، علاوه بر کاهش معضلات مطروحه، نقش جایگزینی را برای چک‌های بانکی ایفا می‌نماید و به حجم پنهان نقدینگی شفافیت و عینیت بیشتری می‌بخشد. هم‌چنین کنترل



واحد پول ملی را باید به گونه‌ای تعیین کنیم که کرایه تاکسی معادل یک واحد آن باشد.

پذیری نظام پولی را نیز افزایش می‌دهد. در واقع، می‌توان گفت که مهمترین معضل تداوم روند تورمی از ناحیه واحد پول ملی، عدم توازن قطع اسکناس در کشور با حجم مبادلات و ارزش‌های جاری در کشور است و در صورت انتشار اسکناس با قطعات بزرگ‌تر، تا حدودی معضل مذکور کاهش می‌یابد و آثار جانبی کمتری در مقایسه با تغییر واحد پول ملی دارد.

در نظام‌های سیاسی دموکراتیک، استفاده از سیاست حذف صفر پول ملی، می‌تواند تأثیر مهمی در پیروزی مجدد یک حزب داشته باشد.

زیرنویس‌ها  
۱) تفضلی، فریدون/«اقتصاد کلان، نظریه‌ها و سیاست‌های اقتصادی»/ نشر نی/ ۱۳۶۶/ صفحات ۴۴۵-۴۴۴  
۲) مقاله کیگان شامل آمار درباره میزان تورم در هفت ابر تورم است/«اقتصاد کلان»/دور نویس..

بوده‌اند، لذا پذیرش موضوع فوق و تغییر واحد پول کشور، تأیید کننده عدم توان و کارایی دولت در اداره کشور و همچنین مهار تورم و بهبود وضعیت اقتصادی از طریق ابزارهای متعارف است که موجب تن دادن دولت به تغییر واحد پول ملی شده است. این امر طبیعتاً اعتبار و کارایی نظام را در معرض تشکیک قرار می‌دهد.

\*مشکلات ناشی از گذار از مرحله شروع تا پایان دوران جایگزینی اسکناس‌ها: موضوع جایگزینی اسکناس‌های جدید با اسکناس‌های قدیم، نیازمند یک فاصله زمانی است تا فرآیند جایگزینی به تدریج انجام شود. در این فاصله زمانی، ثبت و ضبط اطلاعات و اسناد و تنظیم صورت‌های مالی کشور با مشکلاتی مواجه می‌شود. هم چنین افراد جامعه نیز از روند مذکور در جریان جایگزینی متضرر می‌گردند، چرا که جایگزینی در زمان‌های مشخص و در تاریخ‌های اعلام شده صورت می‌پذیرد و هر گونه تأخیر یا عدم انجام به موقع جایگزینی، متضرر شدن افراد جامعه را به دنبال دارد. تجربه کشور در تغییر شکل ظاهری اسکناس‌ها پس از انقلاب و مشکلات ناشی از آن، نمونه‌ای از این موضوع است.

\*افزایش هزینه چاپ اسکناس در کوتاه مدت: لزوم چاپ و جایگزینی اسکناس‌های جدید نیز در کوتاه مدت به شدت هزینه‌های چاپ و نشر اسکناس را افزایش می‌دهد، چرا که باید حجم قابل توجهی اسکناس قابل استفاده از رده خارج شوند و با اسکناس‌های منتشره جدید جایگزین آشنا گردند. بنا بر این، با توجه به هزینه چاپ هر یک قطعه اسکناس و میزان اسکناس و مسکوک در دست اشخاص، در کوتاه مدت هزینه قابل توجهی متوجه دولت می‌شود که البته همانگونه که قبلاً اشاره شد، در بلند مدت کاهش خواهد یافت.

\*بروز مشکل مبادله در مورد ارزش‌های خرد و افزایش قیمت‌ها: تقویت ارزش واحد پولی جدید تا ۱۰۰۰ برابر واحد پول قدیم، عملاً قابلیت قیمت گذاری کالاها و خدمات را تا یک هزارم میزان گذشته کاهش می‌دهد. این امر به آن معنی است که بسیاری از قیمت‌ها باید تا سه رقم اعشار گرد شوند و همین امر خطر گرد شدن قیمت‌ها به سمت بالا و افزایش سطح عمومی قیمت‌ها را تشدید می‌کند.

### نتیجه‌گیری

بنابراین، با توجه به تجارب سایر کشورها، تغییر واحد پول ملی صرفاً در کشورهایی انجام شده که با تورم بسیار شدید یا ابر تورم مواجه بوده‌اند و قادر به حل مشکلات ناشی از آن نبوده‌اند. از آنجایی که کشور ما در حال حاضر دارای ثبات نسبی بوده و در مرحله تورم ملایم بسر می‌برد، لذا تغییر واحد پول ملی قابل توصیه نیست و کاهش آثار سوء تورم بر مبادلات از ناحیه واحد پول ملی نیز از طریق توسعه بانکداری الکترونیک و چاپ اسکناس‌های درشت تر قابل حل است. با این حال، در صورت اصرار دولت بر این موضوع، به ویژه بایستی مضار سیاسی و اجتماعی آن مورد تامل و توجه جدی قرار گیرند.

### ارزیابی نقاط قوت و ضعف تغییر واحد پول ملی

مستقل از مباحث مذکور و عدم توجیه تئوریک این اقدام، چنانچه تغییر واحد پول ملی کشور در شرایط فعلی به عنوان یک هدف مورد توجه باشد، نکات زیر در خصوص منافع و مضار آن قابل توجه می‌باشند:

#### ۱) منافع:

\*ساده شدن محاسبات حسابداری: در حال حاضر، دو واحد پول، یعنی ریال و تومان در موقع مبادلات فیزیکی مورد استفاده قرار می‌گیرند، اما در موقع ثبت صورت‌های مالی، تنها از ریال استفاده می‌شود که دوگانگی خاص خود را ایجاد می‌کند و در محاسبه ارزش‌ها مشکلاتی را به دنبال دارد. همچنین تورم موجود در کشور، همراه با نامتوازن بودن قطع اسکناس‌ها با حجم مبادلات تجاری، موجب ثبت ارقام با صفرهای متعدد و زیاد می‌شود که محاسبات را با دشواری همراه می‌سازد، لذا تغییر مذکور، تا حدود زیادی محاسبات را ساده‌تر نموده و از مشکلات مذکور می‌کاهد.

\*کاهش هزینه‌های بلند مدت نشر اسکناس: تغییر فوق‌الذکر در بلند مدت موجب کاهش حجم اسکناس مورد نیاز جهت انجام مبادلات می‌گردد و در نتیجه، هزینه‌های ناشی از نشر اسکناس، هزینه پرسنلی بانک‌ها جهت شمارش و دسته‌بندی اسکناس‌ها، هزینه استهلاک خودپردازها و ... کاهش می‌یابد و سالانه به میزان قابل توجهی از هزینه‌های دولتی در این خصوص کاسته می‌شود. این امر طبیعتاً به افزایش کارایی و ارایه بهتر خدمات بانکی منجر می‌شود.

\*کاهش هزینه مبادلات: اصولاً استفاده از حجم قابل توجه اسکناس جهت انجام مبادلات، با مخاطرات متعددی همراه است و بعضاً حتی ممکن نیست. بسیاری از مبادلات قابل انجام با پول نقد نیز به شکل فزاینده‌ای با مشکلات و دشواری‌های خاص خود روبرو می‌شوند. طبیعی است که وجود این مشکلات، هزینه‌های مبادلات را بالا می‌برد، در حالی که تغییر واحد پولی - به شرح پیشنهادی - می‌تواند بسیاری از این هزینه‌ها را کاهش دهد و امکان انجام مبادلات با هزینه کمتر را فراهم سازد.

\*اثرات روانی ناشی از افزایش ارزش پول ملی: بعضاً عنوان شده است که در بلند مدت برابری حجم کمتری از پول ملی کشور با اسعار خارجی، تأثیر روانی مثبتی بر روند تجاری حاکم بر کشور خواهد داشت و تا حدودی از وضعیت فعلی که ۱۰۰۰۰ ریال با یک دلار مقایسه شده و برابر می‌گردد، کاسته می‌شود.

#### ۲) مضار:

برخی از مضار قابل تصور در خصوص تغییر واحد پول ملی نیز می‌توانند به شرح زیر باشند:

\* کاهش اعتبار نظام جمهوری اسلامی ایران: از آنجایی که کشورهایی مانند آلمان، اتریش و ... که تغییر واحد پول ملی را تجربه نموده‌اند، قبلاً با شکست سیاسی و اقتصادی ناشی از عدم توانایی در بهبود وضع موجود رو به رو